

HUSS JÁNOS ÉS ZSIGMOND CSÁSZÁR

Irta: HÁY GYULA (Zürich)

(Börtön. Huss János súlyos láncokban. Könnyű álomból ébred. A császár orvosa mellette.)

Az orvos: Hogy érzi magát, Magister?

Huss: (Jó negyvenes, megtermett, paraszti, súlyos beteg.) Szeretnék ismét tentát és papírt.

Az orvos: A sok levélírás árt nagyságod egészségének.

Huss: Mit ér az egészség, ha nem írhatok egy levelet sem.

Az orvos: Olyan fontosak nagyságodnak ezek a levelek?

Huss: Amióta nem prédikálhatok, levélileg oktatok. Ennek ellenére leveleim nem *nagyon* fontosak.

Az orvos: Hogy értsem ezt?

Huss: Nincs egyetlen egy gondolatom, amely ne juthatna eszébe bármely cseh parasztivadéknak. Azonos helyzet azonos gondolatokat teremt. Írás és prédikálás csak meggyorsítják a gondolkodást, de nem azok hozzák létre.

Az orvos: Most nagyságod orvosa vagyok. Nem szívesen hallom nagyságod személyének az alábecsülését.

Huss: (Mosolyog.) A hóhér, aki számomra a máglyát előkészíti, ugyancsak nem szívesen venné tudomásul, hogy életem és halálom keveset mondanak.

Az orvos: Miért említ engem nagyságod a hóhérral együtt?

Huss: Mindakettőtök feladata azonos: előkészíteni engem az eretnek halálra. Te arról gondoskodsz, hogy ne haljak meg túl korán, ő pedig arról, hogy ne éljek túl soká.

Az orvos: Nagyságod félreismeri a helyzetet. A császár ellene van annak, hogy nagyságodat elítéljék és elégessék.

Huss: Ezt már mondták nekem. De én nem hiszem.

Az orvos: Miért nem? — Én ismerem jól a császárt. A császár olyan ember, aki...

Huss: A császár császár, bármilyen is különben mint ember. S egy császár ép' oly' kevéssé lehet Huss *mellett*, mint ahogy egy cseh paraszt vagy polgár nem lehet Huss *ellen*.

Az orvos: Lehet, hogy ez talál minden más császár esetében. Mi azonban most Zsigmond császárról beszélünk.

Huss: A pont, ahol állok megközelíthető a szolgák, de nem az urak számára. Egy akarat, egy vélemény, egy törekvés jelzi ezt a pontot. Ez a pont akkor is létezik, ha már én nem vagyok. S ha ezt a pontot egy máglya világítja be, úgy mindenki előtt, aki oda tartozik, még világosabb lesz.

Az orvos: Mégis adok nagyságodnak papírt és tollat. Inkább írja nagyságod a leveleit és képzelegjen kevesebbet a máglyáról.

(Kulcs zörej; a börtön ajtaja kinyílik, *Chlum* és *Duba*, cseh nemes urak, jönnek.)

Chlum: Mester! Öfenségeik, a császár és a császárnő jönnek meglátogatni a börtönben.

Az orvos: Mit mondtam!?

Huss: (Meglepett, nem hiszi.) Mégis igazatok volna?

(*Zsigmond* és *Borbála* lépnek be. Az orvos el.)

Zsigmond: (Hosszan, barátságosan, kutatva nézi Husst.) Kivánnám, hogy a szabadságot hozzam teneked, Magiszter Huss.

Huss: (Halkan, elgondolkodva.) Nem hittem. Bocsánatot kérek.

Borbála: (Nagyon elfogódott.) Arra szeretnék bírni, hogy higgy az uramnak, mint ahogy én őt arra szeretném bírni, hogy higgyjen te-neked.

Huss: Hussyneci parasztok gyermeke vagyok. A világot alulról nézem. S alulról nézve a világtörténelem hatalmasai egyformák.

Zsigmond: Ugy gondolod, nem vagyok elég erős ahhoz, hogy keresztül vigyem azt, amit akarok?

Huss: Azt hiszem, Felsőged elég erős ahhoz, hogy soha se kívánjon olyat, amit nem tud keresztülvinni.

Zsigmond: (Dubához.) Meg kell még mondanod a mesternek...

Duba: Igen. Halljad csak, mester. Őfelsége azt kívánja, hogy ez a látogatás titok maradjon. Még véletlenül sem szabad erről valamit is elárulni.

Huss: Kinek tudnék én erről beszélni? — Ha a nép gyermekeivel beszélhetek, akkor azoknak mások a mondanivalóim.

(Chlum és Duba a császár egy intésére s Huss áldó mozdulatára, bucsúzva, el.)

Zsigmond: Ugy gondolom őrzének és a népből való emberekkel nem szabad érintkezned.

Huss: Katonák őrzének.

Zsigmond: Épp azért...

Huss: A katonák is a nép gyermekei, de azok, akik a fegyvert a kezükbe nyomják, ezt a legtöbbször elfelejtik.

Zsigmond: Az öröket itt gyakran leváltják, hallom. A biborosok nem akarják, hogy egy és ugyanazzal az emberrel hosszabban beszélj.

Huss: Felvilágosító munkám ezáltal kevésbé mély, de annál szélesebb körű.

Zsigmond: Hm. Ez úgy hallszik, mintha a te... a te bujtogatásoddal szembe semmiféle hatásos akadályt nem lehetne állítani.

Huss: Nem is szabad.

Zsigmond: Nem szabad?

Huss: Egyetlen más hatalmasnak sem kísérelném meg ezt megmagyarázni.

Zsigmond: Nekem azonban?

Huss: Az a császár, aki a halálnak szentelt börtönéhez megtalálja az utat, sejti, hogy alulról őt valami a legsúlyosabban fenyegeti. Hogy erők gyülekeznek, erők halmozódnak, amelyek tegnap még ismeretlenek voltak s holnap minden fölött, ami itt van, átviharozhatnak. Ha ezeknek az erőknek az önmagukra való eszmélést megakadályozzák, azzal még korántsem háritották el a kitörését. Csak annál véresebbé, annál fájdalmasabbá, annál erőszakosabbá teszik.

Borbála: (Nyugtalanul.) Egész éjjel a könyveidet olvastam. Bibliai mélységű emberszeretetről olvastam azokban, emberszeretetről, amilyen az ősegyházé volt. És most erőszakról, fájdalomról és vérengzésről hallok...

Huss: Annak az „emberszeretet“-nek, amely visszariad az emberiség jóléte érdekében való vérengzéstől, sem az emberséghez, sem a szeretet-hez semmi köze. Az olyan emberszeretetet üres beszéd.

Borbála: (Először bátortalanul és azután szilárdan.) Ugy látom, hogy minden szónak más az értelme ha olvasom, és más, ha a mester mondja... Megakarom tanulni, érteni.

Zsigmond: Azt mondják, hogy cselekedeteimet csak az önzés mozgatja. És mégis úglátszik én vagyok az egyetlen, aki a gyakorlati emberszeretet útját kijelöli. Felteszem ugyanis a kérdést: mire való mindez? Mire való a forradalom?

Huss: (Kegyves mosollyal.) Nem meglepő kérdés egy uralkodótól.

Zsigmond: Nem azt kérdelem: miért a változások, amiket fel akartok idézni. Azt kérdelem: mire való a törvénytelen út? Én is sok mindent elértem és mindig a törvényes úton jártam.

Huss: A törvény szálai gondosan össze vannak bogozva. Egy új világ nem tud e szálaikon átcúsúzni, legfeljebb pár új ember.

Zsigmond: Új emberek teremtik az új világot.

Huss: Az új ember ha egyedül van a régi játékot kénytelen folytatni. Az új emberek tömege teremti az újat. Tömegek azonban a törvények hálózatával nem tudnak óvatosan bánni.

Zsigmond: ... Sokat kell ezen gondolkodni... Én az elméletben járatlan vagyok. A viszonyok gyerekkoromtól kezdve szakadatlanul küzdeni, résen állni készítették... Átkozottan régi gyakorlati ember vagyok, Magister Huss, — szükségből és időhiányból... Ugy-e, Borbála?... Egyszer talán ilyen börtönbe kellene csukatni magamat, hogy egy kissé egyedül legyek a gondolataimmal, a vallással, a filozófiával... Vagyis: még sem. Ez se segítene. Hisz' épp elég soká ültem fogságban Siklóson. Azt hiszed filozófáltam? Azt hiszed az istent kerestem? Vagy magamat? — Cudarkodtam. Intrikákat szőttem. Egy császárt teremtettem a semmiből...

Huss: Miért?

Zsigmond: Miért. — — — Fiatal gyerek voltam, amikor megkaptam apai részemet, Brandenburgot. Alig lettem valamivel nagyobb, elzalogosítottam. Kénytelen voltam. Lovagok mulattak körülöttem, akik közül a legnyomorubb és a legszegényebb voltam. A pénzzel Magyarországra utaztam, ahol trón és menyasszony volt kilátásba számomra. Egyetlen menekvésül az elbukás elől, elvettem a menyasszonyt, elfoglaltam a trónt... Vannak valóban emberek, akik számára a császárság az arany koronát jelenti? Számomra mindig a csupaszi életet, a csupaszi egzisztenciát jelentette. — — — Különös. Miért mondom ezt most? Valami börtönfilozófia ez? — — — Gondolkoztál már azon, Magister Huss, hogy mi az, hogy császár?

Huss: Hisz' Felsőged megmondta: Egy férfi, aki különböző viszonyok következtében nem állhat meg máshol, mint arany koronával ellátott császári trónusa baldachinja alatt.

Zsigmond: Az arany korona azonban mi mást jelent, mint a törvényességet!? Gyermekes szimbólum. A hatalom valódi hordozói sokkal kisebb aranydarabok. A nevük: pénz.

Huss: Pénz?

Zsigmond: Igen. Pénz. Mindig iszonyú nehéz volt, mindig iszonyú nehéz és mindig iszonyú nehéz lesz pénzzel birni az adott pillanatban. — Hányszor pusztultam volna bele, ha nem lett volna pénzem hadsereget bérelni. Az utolsó pillanatban azonban mindig sikerült valamit elzalogosítanom. A legtöbbször nagyon kérdéses volt, hogy az ország, amit elzalogosítok, az enyém-e. A pénz azonban már a zsebemben volt, a hadsereg már mögöttem állt és így már semmi sem volt kétséges. És így ment tovább, le és föl, többször.

Huss: Most azonban Felsőged hatalma határtalan.

Zsigmond: Most hatalmam túl nagy már ahhoz, hogy a hozzá szükséges pénz egésze az én zsebemben legyen. Most már nem arról van szó, hogy mi az enyém. Most arról van szó, hogy mi azoké, akik alattam vannak. A polgárság pénze a hatalom hordozója, és én ülök magasan, a trónomon, a polgárok zavaros életében és ügyeiben bizonyos rendet tartok és ezért mint a világ legnagyobb ura bőségben — tengethetem az az életemet. — Érted, amit mondok?

Huss: Ugy gondolom: igen.

Zsigmond: El tudom képzelni, hogy később élnek majd a világon emberek, akik ugyanúgy marakodnak, ugyanúgy résen állnak, ugyanúgy nyargalnak nyugtalanul kelet és nyugat között, alkusznak, kongresszuszoznak, mint én. Talán nem viselnek majd koronát, de más emberek pénze lesz alattuk s mint a világ urai bőségesen — tengetik az életüket.

Huss: Koronázva-e vagy koronázatlanul a világ hatalmasai lesznek. Egy nap azonban minden földi hatalmas elpusztul. Így mondja ezt az evangélium...

Zsigmond: (Ellenvetésre készül.)

Huss: (Elállítja a szavát.) És így olvassa ki ezt a paraszt a tiz ujján.

Zsigmond: (Hallgat.)

Huss: Felség, a császár azért jött hozzám, hogy minden földi hatalmas ellen harcoljon?

Zsigmond: A rossz hatalmasok ellen.

Huss: Hol látja, Felséged a határt.

(Csönd.)

Borbála: (Egy ideig mélyen elmerült a gondolataiba.) Ujonc vagyok a tanaidban, mester. Válaszolsz pár kérdésre?

Huss: Nagyon szívesen, Felséges császárnő.

Borbála: A Pápa ellen vagy és a klérus ellen?

Huss: A Pápa és a klérus földi gazdagsága ellen vagyok. Maga a Pápa és a klérus a hibásak abban, ha földi javaikkal azonosítják magukat.

Borbála: Uj vallás mellett vagy?

Huss: Keresztény vagyok és egy nagyon régi vallás mellett török lándzsát. Az Egyház bűne, hogy a vallást oly nagy mértékben kivetkeltette alakjából, hogy a tiszta kereszténység most mint valami vadonat új jelentkezik.

Zsigmond: (Ismét élénk és öntudatos.) Jól van! (A kezeit Huss vállára teszi. Derüsen.) Ugy gondolom: Huss János és Luxemburg Zsigmond szövetséget kötnek.

Huss: Hogy gondolja, Felséged?

Borbála: (Nagyon szilárd, nagyon örül.) Te meg akard szüntetni a kapzsi papok kiméletlen uralmát. Az én uram is. Te a polgárság és a parasztság fiatal erőit akard győzelemre segíteni, az én uram is. Tehát együtt kell mennetek.

Zsigmond: (Mély melegséggel.) Így van! — Milyen idős vagy, Huss János? Azt hiszem, hogy abban az időben, amikor én Brandenburgban a homokban játszottam, te ugyanazt csináltad Hussyneben...

Huss: (Elgondolkozik. Szinte habozik.) Szinte úgy tűnik... szinte úgy tűnik, mintha a császár és az eretnek valóban együtt mehetnének.

Zsigmond: Talán maga a császár is eretnek.

Borbála: (Sugárzik.) — — — Talán! — — —

Huss: Én azt hiszem, hogy egy császár soha sem lehet eretnek.

Zsigmond: Ebben szintén igazad van. Az olyan ember hite, aki a lovasok és aranyforintok százazeit tudja mozgásba hozni, mindig az igazi hit. — — — Sejtöd már, hogy mit akarsz?

Huss: (Bizalmatlan, szigorú.) Folytassa, Felség!

Zsigmond: Egy régi római császár, a neve Konstantin, birodalmát azzal mentette meg, hogy egy eretnek kisebbség vallását, akik magukat keresztényeknek nevezték, államvallássá tette. Miért ne tegye egy új római császár ugyanazt egy reformátor vallásával?

Huss: (Teljesen szilárd és elhatározott.) Azon a napon, amikor Kon-

stantin császár elfogadta a keresztény vallást, akkor kezdődött a kereszténység morális hanyatlása. Ha forradalmam az marad ami, akkor Felség nem tarthat velem. . . Balga dolog jó és rossz hatalmas között különbséget tenni, mert fő tulajdonságaik szerint valamennyi ugyanaz; hatalmas.

Zsigmond: Ha azonban az én hatalmam a javatokra szolgál? Huss és hussiták, megígérem, hogy megmentelek benneteket.

Huss: Nem fogadhatunk el hamis ígéreteket.

Zsigmond: Őszintén gondolom.

Huss: De nem tudod betartani. — Császár és paraszt nem lázadhatnak közösen.

Borbála: (Remeg.) A máglyára akarnak vinni! A máglyára. . .

Huss: A máglya a szövetségeseim. Ti nem az én szövetségeseim vagytok:

Borbála: Elégetnek. Durván megragadnak a hóhér szolgálai. A lábaid égnek. Torkodba füst hatol. . . A császár azonban meg akar menteni téged.

Huss: Meg akar menteni a legközelebbi évek számára. A máglya a legközelebbi évszázadokra ment meg.

Zsigmond: Jó neked, aki szilárdan hiszel a tulvilágban.

Huss: Számodra fontosabb volna az itteni életben való hit.

Borbála: (A legnagyobb meglepetéssel.) Te, aki szövetségztél a máglyával, te prédikálsz az itteni életben való hitet?

Huss: Igen; tévedés az, amit a papok csinálnak, amikor minden mártíromságot a tulvilági életben való személyi jólét reményével magyaráznak. A valódi mártíromság, az itteni közös életben, (*megérinti a földet*) a földi közös életben való megingathatatlan hitben gyökerez. . . Te a világ végét abban a pillanatban látod, amikor te szűnsz meg élni. Én magamat a nagy élet, a nagy egész egy részének tudom, aminek a legkisebb porszemecskéje vagyok, az életé, amely tovább folyik, amikor én már nem vagyok itt. . . — Ne felejtse el szavamát, császárnő: higgy az innen való életben.

(*Harangszó.*)

Zsigmond: Az idő lejárt, mennünk kell a zsinatra.

Borbála: Még nem határoztunk semmit.

Huss: Mindent megtettetek, amit megtehettetek.

Zsigmond: Sietek. Fenn a templomban egy ütközetet kell megvívnom. (Hangsúllyal.) Nem a te károdra.

Borbála: Még nem beszéltünk meg semmit. . .

Zsigmond: Megbeszélni való már nincs több. Te, Mester harcolsz az evangéliumért, én az egyházi javak likvidálásáért. Mégis: az utunk ugyanaz. Nesze a kezem.

Huss: Nékem kedves ez a kéz, de nem fogadom el.

Zsigmond: (Szigorú.) Itt a kezem!

Huss: (Nem mozdul.)

Borbála: (Alig hallhatóan.) . . . Nem fogadja el a kezéd. . .

Zsigmond: (Hevesen.) És ha most egyoldalúan ígérem meg, hogy megmentelek téged?

Huss: Nem tudsz megmenteni, nem szabad, hogy megmentés és nem is fogsz megmenteni.

(*Kulcsörej.*)

Zsigmond: Majd meglátjuk. Gyere Borbála. (Elmennek. Borbála távozás közben még hosszan nézi Husst.)